

„BISER“ izlazi dva puta
mjesečno.
Pretplata na „Biser“
iznosi za društva K 10—;
za učenike i muallime
K 4—; a za ostale K 8—
na godinu.

BISER

Za oglase plaća se prvi put
za cijelu stranu 20, za pola 10.
za osminu 3, a za šesnaestinu 1
50 krune. Slijedeća uvrštenja
uz popust. Za prijevoda oglasa
iz jednoga jezika u drugi
računa se 8 kruna po stranici

LIST ZA ŠIRENJE ISLAMSKE PROSVJETE.

Innemel-muminune ichvetun! El-Islamu jalu ve1a jula a1ejhi!

Pojedini brojevi 30 helera. Rukopisi .se ne vraćaju.
— Neplaćena se pisma ne primaju,

PLATIVO I UTUŽIVO U
Mostaru.

Sve što se tiče administracije i uredništva lista
treba slati na adresu: „BISER“, Mostar (Hercegovina)

1. Muharema 1332.

M O S T A R

1. decembra 1913.

NAŠEM NOVOM REISU!

Čeko' te je narod ko ozebo' sunca,
Da mu vidaš boli i stoljetne rane,
Misleć, da će s tobom danak da mu grane
Sa života našeg najvišeg vrhunca.

I ti si nam došo', dragom Bogu hvala,
Sudbinom Islama da upravljaš sada;
Ja vjerujem da će reiska ti vlada
Biti pravi izraz naših ideala.

Ti tek napred hrli, a narod te cio
— Uvjeren u jakost tvog velikog duha —
Na tvom putu prati, naš Džemale mio!

Reistvom je tvojim pobjedila pravda —
Nek pred tvojim umom u prašinu pada Klika,
što se hrani korom tugjeg kruha!..

Adil.

X.

Panislamizam i Panturcizam.

S francuskog prevodi: **Salih Bakamović**
(Nastavak)

U otomanskoj carevini postaje se panturcista, bilo nakon posvećenja znanstvenom adu, bilo pak pod nagonom nacionalnih osjećaja ili političkih težnja, kao što su Nedžib Asim, Ahmed Hikmet, Tahir iz Bruse, pjesnik Mehmed Emin, Galib Bahtijar, Zijabev, Fuad Raif, Safvet, Dželal Sahir, Arif, Semsuddin i t. d. Ali što otomanske panturciste karakterizira jest to, da najaktivniji između njih nijesu pravi Turci; oni su većinom Čerkezi ili Donme židovskog porekla, ili pak stanovnici evropske Turske od grčke ili slavenske krvi. Ova se karakteristička pojedinost osobito opaža među učenjacima, književnicima, državnici i vo-gjama političkih i literarnih škola u Turskoj. Tako je na primjer Semsuddin Sami bey, ve- liki turski leksikograf koji je napisao mnogo riječnika i leksikona, porijeklom Albanac; Ahmed Midhat, najbolji turski pisac i romancier, koji je iza sebe ostavio više od dvije stotine raznih djela, a koji je nedavno umro, bijaše Čerkez; Murad bey, najveći savremeni historičar Turske, kao i Ahmed Saib, takogjer historičar i političar, isto su Čerkezi; Abdulla Dževdet, dobro poznati pjesnik i književnik, porijeklom je Kurd, a najveći dio prvaka mla do-turske stranke potječe od Donma ili iz evropskih provincija.

Megjutim ideja Panturcizma sada ima drugu privlačivost, a to je da narod uvijek teži za nečim, što je novo; osim toga ona je u suglasju sa težnjama intelektualne klase, na koju je uplivala evropska civilizacija. Radi toga ista ova klasa sa grozničavom energijom nastoji da obnovi i oživi jezik, stil, običaje i duševne sposobnosti Turaka; oni hoće da iz- bace sve strane elemente iz jezika, običaja i socijalnog života, ili da se izrazimo riječima samih vođa pokreta, oni hoće da očiste turski milieu.

Ovo se čišćenje čini na dva načina: prvo' u karakteru nacionalizma I culture, a drugo u jeziku, koji otvara široko polje za polemiziranje.

U obnavljanju jezika I književnosti takogjer se razabiru dva načina: prvi je klasički t. j. reformiranje gramatike I stila, a drugi, povrativši jeziku njegov primitivni karakter, približiti ga onom turskih nomada, starih Čagtajaca I Ujgura (Ugra), ili spojivši razne ogranke turskih jezika (ili kako oni kažu, razne dialekte turskog jezika), pozajmiti manjkajuće riječi iz staro-turskog jezika.

Prvi dio ovih reforma, t. j. renoviranje narodnih običaja I tradicija sastoji se u uvagjanju starog načina života Turanaca, kao dati sultanu naslov "Hakan-a" (Hakân), organizirati konjske trke I osnivati zadruge za poboljšanje konjske race, izmijeniti sve arapske riječi sa turskim, nadijevati u buduće novorogjenim stara imena kao Oghuz, Toghrul, Turhan, Ertoghrul, Alštekin, Orhan it. d., onda dati oživjeti stare narodne komedije, Karagöz i Kör-Oghlu, te nacionalnu glazbu Mehterhane*) i pučke pjesme kao Dastani Aşik Garib i Asli-Garam, alje propagirati uporabu riječi stare turske zajednice kao "Bodon" (Narod), "Jurd" (Domovine), "Kurultaj" (Sabor) i proširiti upotrebljavanje turskog nacionalnog pića, kumiz-a (Uvinjeno mlijeko od kobile.) i t. d.

Što se tiče drugog dijela reforma to jest obnovenja nacionalnog jezika, jedna je mnogobrojna grupa turskih književnika već postavila pravila novom jeziku (Jeni Lisan) i sada nastoji da to realizira. Njezin se program sastoji u "energičnom suzbijanju utjecaja i navale drugih naroda na jezik i u čuvanju njegove nezavisnosti s moralnog i literarnog gledišta od upliva drugih jezika". Ovaj novi jezik ima tri temeljna pravila, koja sun a široko protumačena u organima ove grupe.

Osnova ovog sistema posve je logična I znanstvena. Ona se sastoji u primjenjivanju stranih riječi na pravilu turske gramatike, davši im pravi turski oblik, prema nepromjenljivim pravilima jezika, te u simplificiranju jezika tako

*) Preklanjske godine turski su leaderi osnovali jedno udruženje da ponovno ožive ovu narodnu glazbu.

da svi slojevi naroda mognu lahko shvaćati t. j. neudaljšivši se mnogo od današnjeg govora, zamijeniti sve strane, osobito arapske i perzijske izraze sa zabaćenim turskim riječima, a strane pak izraze, kojih nema u jeziku, upotrebljavati prema pravilima turske sintakse.

Osnovatelji ovog sistema većinom su mlađji književnici kao Hamdullah Subhi, Ali Džanib, Dželal Sahir, Nesimi Sarim, Tahsin Nahid, Beha Teufik, Ahmed Nebil, Ali Seha i tako dalje. — Oni imaju još mnogo pristaša od istaknutijih književnika u Carigradu kao što su Abdullah Dževdet, Husein Džahid, Aka Gündüz i dr. Literarno udruženje „Fedžri Ati“ (Buduća zora), takogjer im daje svoju pomoć.

Ali ova se grupa sudara sa jednom stranom konzervativaca, pisaca iz stare i srednje škole, kao što su Ebu-Zija Teufik (jedan od starih političkih lidera i obnovitelj otomanske književnosti, koji je nedavno umro u Carigradu), Ahmed Midhat, Redžaizade Ekrem, Kemal paša zade, Said bey i sve pristaše Šinasine i Namik Kemalove književničke škole, čiji organ bijaše „Tasviri Efk'jar“. (Opisivanje misli.)

Dva savremena glasovita pjesnika Abdul-Hak Hamid i Teufik Fikret, te dva znamenita prozaičara Dženab Šehabuddin i Sulejman Nazif, kao i Mehmed Reuf i Halid Zija, pa od mlađjih Jakub Kadri i Koperli zade Mehmed Fuad, takogjer pripadaju ovoj grupi, koja je veliki neprijatelj novog jezika. Megju ove dvije književničke grupe uvijek se vodi oštra borba i neprekidna polemika. Suvišno je govoriti da su panturski političari kao i njihovo glasilo „Turk Jurdi“ na strani mlade književničke grupe, t. j. i oni su zagrijane pristaše novog jezika i književne reforme.

(Nastaviće se)

Šemsudin Sarajlić:

Čobanče.

(Nastavak)

Jednoga julskega dana stupao je Salko apatično kroz planinu pored svoga stada. Ovce su mirno pasle, a on se prepušćao svojim tužno-bolnim mislima.

Otkinuo bi tu i tamo po koji listić paprati i svrtao ga megju prstima, ili bi koju grančicu omahnuo svojim

štapićem, iskočio na kladu, sageo se za kojom krupnom jagodom, zakopao nožem stvrđnutu smolu na homari i tome slično. Zabavljao se, zatumljivao u srcu žar, koji ga pali za Kadom. Frula mu je ležala u torbici, nije imao volje ni da je dohvati.

Mučke je sjeo na jedan panj i po stoti put dočaravao sebi pred oči . ona dva susreta s Kadom. Pa se pitao ; što se onoliko smeo? što joj nije još što rekao? Može biti da bi je makar toliko predobio, da se ne bi odvrtala od njega. Ovako, Bog zna, kad će se opet vidjeti — nikad možda, kao što se ni do tada ne vidješe. Može se ona udati, a ne će znati... Ali šta udati?! Sjeknulo je Salku po srcu i čisto ga s te pomisli u srcu zaboljelo.

A šumom je lahorio lahak povjetarac i tišina vladala ...

Na jedan put pričini se Salki, da čuje nekakvu pjesmu izdaleka. Kao da je dolazila iz šumskih dubina Utajao se za čas, pa sluša... Zbilja, čuje se pjesma. I to ne jedna — više ih. Kao da su vile uhvatile kolo, pa se razuzdale. Samo, nikako ne može da uhvati pravu stranu, odakle dolazahu zvuči. Sad bi mu se učinilo da dolaze iz bliza s desna, sad izdaleka s lijeva, sad kao da su kružili oko njega planinom.

I ovce su podizale glave kao da slušaju, pa nastupajući preko jednog srta, zagledale se pozorno naprijed.

Salko ustade, pribi se stadu i pogje naprijed do ruba jedne doline. A tu je iznenagjeno stao, ugledavši pred sobom u dolini koje trideset osoba: žena, djece, momčadi i djevojaka. Brali su jagode u lubnjeve i sepetiće, veselo govoreći i pjevajući.

On se poteže malo natrag i proturi stado preda se, kako će proći iznad doline. A onda se uzbugjeno krenu za stadom polahko. Uzbugjeno, jer megju djevojkama, pričinilo mu se, da je opazio Kadu.

Kad je ponovno opazio berioce, bili su raštrkani po dolini jedni tamo, drugi ovamo. A tik do njegovog stada bila je Kada s jednom malom curicom, a pratio ju jedan gizdav momak. Dobacio joj po koju riječ. I Salko instimktivno osjeti, da joj ašikuje, jer se je Kada često osmjehivala na njegove riječi.

Salki nešto tegobno kano da sape noge. Jedva je koraćao naprijed. Volio bi nego išto, da tuda ne udari, da to ne opazi. Ali više nije mogao natrag. Stado su već svi vidjeli, a Kada i njega opazila, jer se je — zakrenula u stranu. Sagibala se, da uzme po koju jagodu, a njega na oku držala. I kad je Salko nanišao blizu nje, pogledala mu je nasmješivo u lice i veselo mu do viknula:

— Čobanče, hoćeš li jagoda?!

Momak iza nje popratio je to glasnim smijehom, — smijehom, kojim kao da se ismijava ili pravi šalu s mlađjim, luđjim.

Salki udarili plamenovi muke i stida u lice. Oborio glavu preda se i ne odgovorio ništa. Ne vidio više ništa, mračilo mu se pred očima. Samo mu se učini, da njega neko posu jagodama i da se oko njega jagode prosuše po travi...

Zakrenuo se svome stadu i pribirao ga. Želio je, što prije maći se odatlen.

I dok je odlazio — a za sobom ostavlja vesele berioce i s njima Kadu u razgovoru s drugim — pričinjao se sam sebi vrlo malešan i neznatan, lud i smeten. Činilo mu se, u inače sunčanom danu, da se nad šume nadvijaju gusti teški oblaci i njega pritiskivaju, pribijaju ga za zemlju.

Ni sam ne zna, dokle je tako otišao sa stadom i odakle se vratio. Ne zna, kako se ponovno našao na istom mjestu, gdje su bili berioći, zašto je zastao ondje, gdje je Kada stajala i zašto je pribrao nekoliko prosutih jagoda, koje je Kada na njega bacila, da ih pomiriše...

Dok je mirisao jagode i zgleđao mjesto, gdje stajaše Kada, pričini mu se, da kraj žbuna vidi nešto bijelo, maleno. Prigje i pogleda. Bijaše jaglučić. Njezin? sijevnule su Salkine oči i on sav radostan brzo uze jagluk sa tala.

Sigurno ga je izgubila! mislio je i radovao se, kako će joj ga povratiti. Ipak se bojažljivo zapitao: da li ga nije naročito poturila, da ga poslije po njemu prokuša, je li se kad povratio na to mjesto. Pa šta, kad bi i to bilo? On je osjeća bliže srcu, a to bi joj i kazao. Pa će i kazati, kad joj bude predavao jagluk. Ali kad će to biti? Salko se sjetno zamisli. — Taj susret u šumi, iznenada, bio je opet slučajan. A poslije će mu kao i prije, okretati legja i ismjehivati ga.

Salko je griskao usnice od velike pečali. Čitav dan bio je kao slomljen, a na večer jedva da se zaveo u san, čvrst, dubok san, kojega kao da nije ni imao, tako se opet sutradan nevoljnim čutio.

Jagluk je sakrio u njedra do srca i njim kanoda blažio tugu u njemu. Sve ga je nosio uza se, da ga dadne Kadi, dok je prvi put vidi. Sva ki put bi ga našao pod rukom u njedrima, kad bi iz planine potjerao stado na vodu, da ga napoji. A kad je jednoga dana, dolazeći rijeci, opazio Kadu, kako s nekom djevojčicom pere rublje na vodi, izvadio ga je i zavio u nj' kamenčić, kako bi joj ga lakše prebacio na protivnu obalu.

— Ima li još jagoda u šumi, čobanče? pitala ga Kada, kad je sišao k vodi.

— Ima

— Pa što mi ne nabereš?

— Ne ćeš ti mojih jagoda.

Kada se veselo nasmija:

— Što ne ću?

— Tako.

— Naberi ti...

— Ima ko tebi brati — zateže Salko.

Kada mu se sada posmjehnu, a u njega se srce steže. Vidi, udario je o liticu. Pa da što prije dokrajči razgovor, reći će joj:

— Da sam znao, da ćeš primiti, nabrao bih ti u tvoj jagluk.

— Kakav? pogleda ga Kada.

On joj pokaza jagluk;

— Izgubila si gi ondje?

Na to se Kada glasno nasmija, pa će reći, sveudilj se smijući:

— To je Hasanov jagluk. Kaže, da ga je izgubio negdje u jagodama.

Salki se zavrtje ravan pred očima. Nesvjesno podiže ruku i baci jagluk u sred vode.

— Ali, čobanče! dozvala ga mehko Kada.

— Evo mu moj jagluk, ako je za jagluk — od govorio Salko, ne pogledajući više. na Kadu i prebacio joj ga.

Pa je brzo zaokupio ovce i pošao, posrćući.

(Nastaviće se).

Ahmed Naim:

Temelji islamskog morala.

S turskog prevodi: Musa Ćazim Catić.

(Nastavak.)

— „Ennasu jamelune bil - hajri ve innema ju'ta udžuruhum ala kadri ukulihim“.

(Ljudi dobro čine; ali će im se nagrade davati prama njihovom razumu.)

Eto takovim riječima naš veliki pejgamber odregjuje ljudskoj pameti vrijednost, s kojom se ne može vrijednost nikakove stvari usporediti i mjeriti. Kod nas je razum temelj i osnov vjere. Svaki musliman, koji vjeruje u Božije bivovanje, u poslanstvo pejgamberovo i u sve ono, što je on od Boga objavio, svakako je u te istine stekao uvjerenje putem logičkih zaključaka i argumentacija.

I ako su oblici i metode, te slabost i jakost argumentata različiti, ipak osnov vjere nikada ne može biti, što se ne će oslanjati na neku vrst dokazivanja.

U Islamu takogjer nema nikakovih vjerskih tajna koje ne bi bile otkrivene i poznate ljudskom razumu. Kod nas se čovjeku ne može niti se je moglo reći, da je uz vjerovanje obvezan bez obzira na to, da li ga njegov razum shvaća ili ne; Islam ne veli, da razum nije sposoban rasugljivati i diskutirati o vjerskim pitanjima.

To je tako u Islamu strogo odregjeno, da se i poslije stalnog i najnepobitnijim logičkim dokazima utvrgjenog uvjerenja o principima vjere, o Kur'anu kao objavi i o pejgamberovu poslanstvu, uvijek islamske zasade tumače u prenesenom smislu, ako se vidi, da i najmnja opreka izmegju njih i oštrih logičkih argumenata postoji.

U ovakovim slučajevima sva je islamska ulema suglasna u tom, da se — pošto se temelj vjere oslanja na umno argumentiranje — svaki put izostavlja onaj smisao, što ga daju riječi, ili rečenice, pa da se metaforički tumače.

Oni vele: „Riječima davati važnost i prednost nad koncepcijom, znači temeljni princip žrtvovati sporednom, nuzgrednom načelu.

Eto u tom treba tražiti uzrok, da se je islamska vjera onako brzo raširila, te bez ikakvih misionerskih organizacija i novaca svoju civilizatorsku misiju izvršila, dočim kršćanske države i danas uza silne troškove i žrtve u Afriku i Aziju šalju misionerske uregijene ekspedicije¹⁾ koje s mukama i naporom pozivaju ljude u krilo Evangjelja, a da ipak vrlo male uspjehe polučuju.

Muslimani se vladaju po razumu, a kršćani po čuvstvu. Jedni nastoje da uvjere logičkim argumentima, a drugi govore o nekakvim tajnama. S toga je eto u Evropi filozofija oslabila religiju i suviše proti njoj pobudila odvratnost i neprijateljstvo, dočim su na Istoku vjerski učenjaci, koji su se bavili filozofijom, religijske istine utvrdili, sjedinivši teologiju s filozofijom.

IX.

S gornjim navodima bila nam je svrha dokazati, da moralna dužnost islamska nije ništa izgubila od logičke vrijednosti time, što joj je temelj osnovan na objavi. Jest kod nas je vjera izvor moralnih dužnosti. Mnogo je i to vrlo mnogo zapovijedi i zabrana u Kur'anu i hadisu, što se odnose na pojedine čudoredne dužnosti. Ali po mišljenju jednog muslimana pokoravanje ovim zapovijedima i zabranama, koje su potekle iz jednog vanjskog izvora ne znači ziišta drugo, nego to, da je on (musliman) pojam dužnosti crpio opet iz glavnog principa t. j. iz razuma. Jer u glavnom njegovo vjerovanje i muslimanstvo rezultat je logičkog rasugijavanja i argumentiranja.

Svaki musliman zna i vjeruje, da je Bog sveznan, da kao stvoritelj svemira poznaje sve tajne ljudske prirode, da bolje nego li čovjek poznaje kakvoću odgoja ljudske volje, koja dovodi do savršenstva čudorednog; napokon musliman vjeruje i zna, da Bog nije ničemu potreban, te da su prama tome uvijek njegove zapovijedi u vezi s dobrom, a zabrane sa zlom i nesrećom ljudskom.

Nu ni pri tom sve ne ostaje. Šeriat pojedinačno nabraja sve koristi i štete ovih zapovijedi i zabrana, te većinom komentaranjem rasvjetljuje put, koji vodi čudorednom savršenstvu; ili drugim riječima: uzvišeni šeriat navodeći svoje obveze, uvijek uzima razum kao rukovodnju, te logičkim argumentima dokazuje ljepotu, uzvišenost i korist, koju čovjek može crpiti iz tih obveza.

Svaki obvezani musliman (muk'jellef) je razumom stekao uvjerenje, da šeriatske zapovijedi uvijek sreći, a zabrane vazda nesreći vode.

Veliki je Allah čovjeka obdario svjetlošću razuma; on je naoružao taj razum prvim principima kao što su: zlo i dobro, sreća i nesreća, istina i laž, pravo i dužnost. On je čovjeka svojom objavom naučio dužnostima ljudskim i omogućio rukovodjenje razuma; pa zašto bi onda taj razum bacao s njegova uzvišenog prijestola?

¹⁾ Po najnovijoj statistici misionerska društva u Evropi i Americi troše godišnje preko pet milijuna engl. lira u širenje Evangjelja.

Kad bi se ovako pitanje na čovjeka upravilo, bez sumnje bi ga stavilo u vrlo težak položaj.

Istina, u Islamu je objava vrelo čudorednog ideala, ili drugim riječima ona je vrelo univerzalnog moralnog principa, moralnog nužnog zakona, koji ne trpi manjkavosti i iznimnosti, a o kojem ljudska sreća ovisi. Nu to ništa ne smeta muslimanima, da držeći se pejgamberovih riječi: „El-hikmetu dalletul-mu'mini, ehazeha ejne vedžeha" — prihvate poznato i opće primljeno Kantovo pravilo: „Ti se onako kreći, kako će opće pravilo, kojem je tvoja volja-podvržena, t. j. zakon, kojemu se pokoravaš, biti princip jednog univerzalnog zakona".

Dapače mi možemo reći, da se i naš čudoredni zakon u tom sastoji.

Ako u šeriatskim vrelima ispitamo ovaj univerzalni zakon, mimoišavši pojedine zapovijedi i zabrane kao ogranke naših moralnih dužnosti — vidjećemo, da je taj zakon veliki zakonodavac tako savršeno izrazio, da on vrlo lahko osvaja ljudske umove. U jednom hadisu je rečeno:

— „El-birru ma itmeenne ileihil-kalbu..." (Dobrota je ono, u što se srce može uvjeriti i njime se zadovoljiti.)

Poznato je, da je potrebno rukovodjenje razuma, ako se radi o tom, da se srce uvjeri u dobrotu ili zloću jednog djela. U jednom drugom hadisu se veli:

— „El-birru husnul-hulki, vel-ismu ma hak'je fi sadrik'je ve kerihete en jettalian-nasu alejhi". (Dobrota je lijepa čud, a grijeh [zlo] je ono, što se je smjestilo u tvom srcu, a ti ne dopuštaš, da ga svijet upozna.)

Drugi opet jedan hadis glasi:

— „Ma k'jerihete en jerahun-nasu mink'je fe la tefalhu binefsik'je, iza halevte". (Kad si usamljen, ne čini sam sebi ono, za što želiš, da ljudi ne znaju, da je od tebe poteklo.)

Razmislimo se malko o ovom. Da li je stvar, za koju mi želimo, da je svijet ne poznaje, išta drugo, nego li ono, što naš razum ne priznaje kao univerzalan princip?

Nama naša pamet govori, da su ova pravila, koja odregjuju dobrotu i zloću, mnogo bolja od Kantova čudorednog zakona, jer taj zakon obuhvaća — kako izgleda — samo rad i djelovanje tjelesnih organa. Ovaj zakon nema ni riječi o našim namjerama i željama, dakle o našem duševnom djelovanju, niti jasno pokazuje, kolika je odgovornost za namjere, koje nijesu u praksi primjenjene. I kad mi smisao Kantova inperativa „Kreći se" protegnuli i na naše namjere, opet se ne bi umanjila vrijednost smisla, što ga gornji hadisi daju. Jer pretpostavimo li da svi ljudi jedan prama drugom goje neke zle namjere, opet ne će moći nikom nikakova šteta nastupiti, sve dok se zla namjera u praksi djelovanjem tjelesnih snaga ne provede; po tom se razumije, da ono Kantovo pravilo svodi dužnost i čudoredni zakon samo na lijepu upotrebu organskog rada i djelovanja.

Gornji pak hadisi jasno vele, da smo mi odgovorni za sve naše dobre i zle namjere. Mi smo dakle po še-

riatu odgovorni za sve naše namjere i želje, koje nijesmo u čin preveli.

U Kur'ani-mubinu stoji:

— „Ve in tubdu mafienfusik'jum ev tuhfuhu, juha-sibk'jum bihillahu". (Ili vi iznosili na javnost vaše namjere i želje, ili ih tajili, Bog će vas pozvati da polazete račun za njih.) Sura Bekare 284.

U drugom jednom ajetu stoji:

— „Innessem'a vel-besare, vel-fuade, k'jullun ulaik'je k'jane anhu mes'ula".

(Čovjek će biti pozvan na odgovornost za sve: za sluh vid i srce) Sura Esra 38.

Kod nas se moralna vrijednost čovjeka odreguje više po njegovim mislima i namjerama, nego po radu i djelima. Naš je veliki peygamber rekao:

— „El-a'malu binnijati". (Vrijednost i kakvoća ljudskih djela mjeri se po svrsi, kojoj su namijenjena.)

Drugi opet jedan hadis glasi:

— „Innellahe la janzuru ila suverik'jum ve a'malik'jum; janzuru, ila kulubik'jum ve nevajak'jum". (Bog za šta ne gleda na vaše likove i djela, nego na vaša srca i na mjere.)

U jednom pak hadisu ovo stoji:

— „Nijjetul-mu'mini hajrun min amelihi". (Namjera jednog muslimana bolja je, nego njegovo djelo.)

Kantovo pravilo — kao što smo malo prije spomenuli — samo je jedan ogranak univerzalnog moralnog principa naše vjere, a crpljeno je rekbi iz onih peygamberovih riječi:

— „Ma ahbebe en jefale bik'jennasu, ief'alhu, va ma k'jerihte en jef'alehunnasu bik'je, fe deinnase minhu". (Čini ono ljudima, što voliš da oni tebi čine, a ne čini im ono, što ne voliš da oni tebi čine.)

(Nastavi će se).

Mehmed Dželal:

Dva života.

S turskog preveo: Ahmed Rašidkadić.

Zamišljam sebi čovjeka u naponu svoje poletne mladosti, čovjeka kojemu je tek dvadeset i šest godina. Isti službuje u jednom od državnih ureda. Ranom zorom se digne iz postelje, te pošto abdest uzme, one spise, koje nije mogao u kancelariji dovršiti, poreda po jednom kapeju, te počne jedan za drugim rješavati. Ako je pak zimno doba, kada se mora rano u ured, onda polako pojedje po nekoliko jajeta, hoja mu je njegova draga žena priredila, onda, poljubivši malu kćerku, uzme pod pazuhu smotak koncepata i u ured se požuri. U njegovu džepu imade uvijek novaca.

Premda bura jako duha i izvodi žalosnu pjesmu svojim zviždukom izmegju suhog granja, a pored njegovog

prolaze prazne kočije, on nikad ni jednu nezamijeti, nego nabivši na glavu kapuricu svoje kabanice da se sakrije od krupnih sniježnih pahuljica, uvijek pješice ide. Ne daje važnosti ni tom što pored njega često tramvaj prodrunda. On nije škrtac, ali ozbiljno o budućnosti misli. Imade ženu i jedno dijete, koje treba hraniti i uzdržavati.

Kad god dogje u kancelariju i njegov šef i kancelista — koji su svakako čovječni ljudi — njega, kao pisara, dočekaju vesela i nasmijana. On nikom nikad nije nažao učinio, za to ga svako ljubi i poštuje.

Pošto svoje ime unese u dnevnik o redovitom pohagjanju, svojski vrši svoju zadaću sve do pred večer

Kad bi se pred večer kući vraćao, njegovi drugovi bi ga običavali ovako salijetati; „Hajde prijatelju, da idemo večeras u Galatu, tamo ćemo se lijepo zabavljati, na što im je on ovako odgovarao:

„Oprostite, zapriječen sam, jer sam večeras kod tetke pozvat! Ne škodi! I slagat se može, ako se tim hoće jednu obitelj i njenu budućnost od propasti sačuvati

Ciča je zima, a britki sjever udara sniježnim pahuljicama u lice. Naš pisar se veoma brzo žuri kući. Samo se je u čaršiju navratio, te maloj kćerki kupio toplu fanilu, a ljubljenoj ženi tople suknene cipele. Do pola sata će se topiti u vrućim poljupcima svoje kćerke i u toplom zagrljaju mlade zdrave žene.

Ovo je prava sreća, blagostanje i napredak!

O vi mračnjaci! Zar ne vidite, da je ovaj čudo redni čovjek uždio luču sreće, pomoću koje ide da svoju obitelj izvede na put spasa!

*

I opet predstavlja sebi ovak isto mlada čovjeka, ali u koga je već nos pocrvenio, jagodice nabrekle, a ruke počele drhtati. Čim se iz strašnih sanova i privigjenja probudi, popije na jednoć po pola oveće čaše rakije. Jest, hoće čovjek da razbije mahmurluk. Njegova žena, koja dršće od studeni pokraj mangale, na kojoj ni žižke vatre nema moli ga: „Za Boga ne pij toliko, kako ćeš vani ići! On joj sa osmjehom mahmurna čovjeka nehajno odgovori: „Ti gledaj posla"! Ljuljajući se poput džerdžefa izigje iz kuće. U džepu imade još samo dvadeset groša, Osim toga nema nigdje više ni pare. Zove jednu kočiju. Kočijaš unaprijed pita: „Imadete li petnaest groša? Imam!

Neugodan vonj rakije, koji je čak do kočijaša dopirao, izazvao je na kočijaševu licu izraz negodovanja. Ovog propalicu dovezao je na urečeno mjesto.

Oslonivši se pijanica na ono još preostalog novca, svratio se u jednu gostionu, te nešto pojeo i popio. Ostao je i bez jednog novčića, pa sad nek ide kuda ga volja. Svako, kogod ga vidi dobacuje: „Evo onog pijanice"! Ovaj čovjek već nije ni za kakav posao. Um otupio, ruke dršču, dakle ne može ništa raditi.

Tužan i u beznagju se kući vraća. Htio bi čašu rakije, ali od koga, da ju isprosi? Sirota žena čeka bar oku pirinča, da čorbu napravi. Njegova mala kćerka, koja je pružila drščuće ruke, čeka samo samo bar jedan zalogaj hljeba.

Ovo je najveća nesreća i najgori nazadak! O vi velikodušni ljudi, zar ne vidite, da ovaj pijanica ide da utrne sunce sreće jedne obitelji!

J. Tanović

Plač robinje.

Što skrivih, Bože, te me kazni kruto?
Djeca mi trublje silnikova glasa;
A iz rana mi — dubokih dolina
Ori se jeka mojije planina
I mojom dušom bolno se talasa —
Šta skrivih, Bože, te me kazni kruto?

Zar možda silu slabome pokazat? . . .
Život sam bila potištenom roblju
I snaga pravdi, prkos tiraninu,
Koplje i branič ludu i nevinu;
Tisuće silnih poslala sam groblju! —
Pa zar ćeš pesti slabome pokazat?

Il' pognuh čelo i silniku klicah? . . .
Žena i sestra ponosa sam bila,
Smrt ropskih duša, melem ponosnijeh -
Snaga i ponos dva su moja krila! . . .
Zar pognuh čelo i silniku klicah? —
Što skrivih, Bože, te me kazni kruto ?!

M. Ć. Ćatić:

Pjesnik Nef'ija.

To je jedna izmegju četiriju najvećih i najjačih pjesničkih individualnosti na turskom parnasu starijeg perioda. Nekoji osmanlijski literarni povjesničari i kritičari njega pretpostavljaju i samom ocu umjetne turske pjesme, Fuzuliji, a francuz Edmond Phasie i Abdul-Halim Memduh bey u svojoj „Antologiji turske lirske pjesme" tvrde, da je Nef'iji osobito kao jaku satiriku teško naći premca megju pjesnicima sviju naroda. Ovaj veliki pjesnik je svojim poput dljeta oštrim perom uklesao datum napretka i evolucije u osnovni kamen osmanlijske literarne umjetnosti, što ga je prije njega na jedno stoljeće postavio slavni Bakija.

Nef'ija je autor najljepših kasida (panegričkih pjesama) u osm. književnosti, nu on u isto vrijeme bijaše i nenatkriljivi satirik, koji je znao u najduhovitijim stihovima šibati sve paroke i mahane svog doba i svojih savremenika. Kasnije mu je satira rekbi prešla u krv, pa je često bez ikakva povoda izrugivao i napadao sve, što ga je okruživalo; biču njegova ognjenog sarkazma i jetke poruge nije mogao niko izbjeći, pa ni sami njegov otac:

Ah, to mi nije otac, to crna muka je za me.

Nef'ija je — kako ćemo vidjeti — najposlije postao žrtva ovoj svojoj maniji izrugivanja.

Mi ćemo ovdje navesti u originalu jednu kiticu iz jedne njegove jetke satire, u kojoj šiba nekog Tahir ef. koji ga je negdje u odlična društvu vrijegjao i pogrđnim imenima nazivao:

*Bana Tahir efendi kelb dimiš:
Iltifati bu suzde zahirdur.
Maliki mezhebum benum zira
Itikadumdže kelb tahirdur.*

Ova u originalu tako divna kitica, u vrlo mršavu prevodu ovako glasi:

*Gospodin mi Tahir reko da sam pseto;
Da me štuje, ta mi riječ kaže eto:
Jer mezhebu maličkome ja pripadam,
Po mome je vjerovanju Tahir pseto.*

Krepčina ujedljivosti ove kitice pointirana je riječju „tahir" u zadnjem stihu, koja u arapskom jeziku znači „čist"; ali u ovom slučaju označuje i osobnu imenicu njegova napadača Tahir efendije. Pjesnik dakle s jedne strane svom protivniku vraća šilo za ognjilo i naziva ga — kao i on njega — psetom; s druge pak strane hoće da kaže, da nije ni malo uvrijegjen tim, što ga je napadač nazvao psetom — jer on kao sljedbenik malićijske sekte i pseto smatra čistom životinjom — nego dapače, da ga je napadač počastio time, što mu je pripisao svojstvo čistoće.

Sama ova kitica dokazuje, kako je Nef'ija bio velik pjesnik i talentirani satirik.

Najglasovitija i najljepša je njegova satira „Strijele sudbine" (Sihami kaza), o kojoj sam on ovo veli:

*Udarac će mog talenta trista jada onom zadat',
Ko bi sa mnom raspravljao o nauci poezije.
Ja sam Rustem u pjesništvu, narav mi je strelac pravi,
Sa terkešom epigrama »strela sudbe« dosta mi je.*

Reformirani Bakijin artistski jezik Nef'ija je uljepšao i usavršio. Najveće je njegovo odličje to, što svoje misli i zvonke krepke riječi nije nikad hotio, da žrtvuje sroku i strogim pravilima istoče metrike. Nef'ija je bio tako velik majstor, da su gase rima i ritmička melodioznost upravo bojali i bez sustezanja mu se pokoravali. Nef'ija je stekao prvenstvo megju svjema osm. pjesnicima u pogledu lijepe dikcija i blagozvučne konpozicije stiha.

Njegov jezik je prijatan i glatko teče; u njemu ima neke klasične jedrine i snage, neke opojne i slatke miloglasnosti.

Pjesme su mu pune nevigjenih tonova i boja.

Redžai zade Ekrem bey za Nef'iju veli, da je više nego li i jedan osm. pjesnik svoje radove stvarao po propisima jezičnih i pjesničkih zakona. On se puno ne bavi umjetničkim slikama, kao što su anafore, metonimije, metafore, antiteze i t. d.; on svojim poredbama uzima za

osnov ukus i jedrinu izražaja, za to su one vrlo ugodne i prijatne.

Slike su mu katkad opore, oštre, hiperbolične i nenaravne, i mi to osjećamo, ali ih ne možemo ostaviti, nego ih s nasladom čitamo, jer svu njihovu nenaravnost i oporost pjesnik prekriva šumnim ritmom metalnih riječi i jedrom kompozicijom svog željeznog stiha.

Nef'ija je prije svega pjesnik snažnih biranih izraza, on dugo i dugo traži riječi, pa kad ih nagje i jedne s drugim poveže, onda nam se one čine, da su slivene u jednu jedinu riječ, koja — kad ispod njegova pera izlazi — zvuči poput zlatnog cekina.

Istina, pogledom na sami osnov, Nef'ija se nije puno udaljio od svojih predšasnika; on je — kao što smo rekli — jedan od učenika Bakijine pjesničke škole; ali je svog učitelja daleko natkrilio, a od svojih se savremenika toliko odvojio kao umjetnik, da i sami veliki prvak druge književne periode, Namik Kemal, koji nikad hi u čemu nije imao uzorka, priznaje u jednom svom staroklasički pisanom pismu u „Tahriri harabatu“, da je Nef'iju oponašao.

Mnogi su kasniji pjesnici imitirali Nef'iju, ali ni jedan se nije uzvinuo do one visine umjetničke, do koje je dopro njihov uzor.

Ovaj daroviti pjesnik bio je — kao i sve velike individualnosti — svijestan svoje veličine. On u mnogim pjesmama sam sebe slavi i hvali; ali kad mi čitamo te njegove samohvale, ne gnjušamo se, nego čutimo nasladu i uživamo.

Evo kako Nef'ija u jednoj pjesmi sebe hvali:

*Ja ne mogu opisati tebe,
Ja, koji sam u svijetu briga
Kapacitet i učenjak pravi.*

*Ja sam možda najveći filozof
Mudrih misli, tvorac divnih slika —
U zakonu pjesme i ljepote
Svog Vremena ponos sam i dika.*

*Ma da mnogi pjesnik pred svijetom
Hvališe se po noći i danu,
Ja opjevam- samo svoje stanje
A brbljanje i govor na stranu..*

*Ne hvastam se niti se hvališem
Umni ljudi cjenit znaju mene.
Ja sam Arif*), s tog ne smijem zborit
Prazne r'ječi, ko što zbore žene.*

*Pero moje čudotvorno pjeva Ljepše,
nego tisuću slavuja — Na sv'jetu
mu niko ravan nije, Osim plamna
Kelimova guja.**)*

*) Onaj, koji je upoznao sebe, Boga i svijet.

**) Čudotvorna štaka Mojsijeva, koja se pretvarala u vatrenu aždahu i žderala oganj, što su ga Faraonovi magjioničari čarolijom stvarali.

*Svako slovice ciklus mu je tajni
Kemalova božanskog divana,
A svaka mu tačkica je mala U
srdašcu Enverinu rana.*

Ova zadnja kitica kazuje nam, da su Nef'iji u pjevanju bili uzori glasoviti perzijski pjesnici Kemal Hadžendi i Enverija, koji je najljepše kaside u perzijskom jeziku spjevao.

Nef'ijina je samohvala, veli Šihabudin Sulejtman, opravdana, jer on je sam osjećao, da je visoko natkrilio svoje pjesničke savremenike, pa je prama tom osjećanju i svoje fahrije pjevao.

Šihabudinu se čini, da je Nef'ija baš u fahrijama najiskreniji i da je u njima izlio sve svoje najdublje osjećaje i čuvstvovanja.

Nef'ija uostalom znade, da svojim željeznim jezikom čitatelja prisili, da s nasladom čita i ono, što on nije u duši čutio i osjećao. To je velik uspjeh, što ga nije ni jedan osm. pjesnik mogao postići. Nef'ija katkad u svojoj pjesmi filozofira, nu filozofija mu je često besmislena, ili frazerska i izvakana. Tu besmislenost i fražiranje čitaoc u prvi mah ne osjeća, jer je uvijena u skladni šum melodioznih riječi i u fantastično šarenilo nenatkriljive pjesničke tehnike.

Nef'ijin nas jezik tako osvaja, tako nam misao zaokuplja, da nam se nije moguće oteti utisku njegove ma-gičke ljepote i opojnosti.

Kao primjer njegove pjesničke filozofije, navešćemo ove stihove iz jedne njegove kaside:

*O ne misli, da to nebo vječno, Od
večeri štono jutro pravi, Javiće ti
konac dogagjaja — Ta kome
ih do sada dojavij!?!..*

*Zaista je ovaj pusti svijet
Kao sanak, što će brzo proći -
Vrijeme mu proljeće brzo,
Dok otvoriš i zatvoriš oči.*

Nef'ija je najviše na glas izišao sa svojih kasida koje — općenito uzevši — natkriljuju sve pjesme te vrsti u osmanlijskoj literaturi i formom i mislima.

Kad n. pr. hoće opjevati rat, on nam ga prikazuje živo i plastično, puštajući uzde svojoj orlovskoj mašti, a riječima davajući bujan i snažan život od praha, blata, dima, zveke mačeva i rike topova i pušaka.

Uvod, Fahriju i epilog svojih kasida on tako skladno i lijepo poveže, da svi ti odlomci izgledaju kao jedan oblik, jedna suvisla cjelina. U tom je Nef'ija najveći umjetnik i majstor.

Pjesnik je mnogo pjesama spjevao na perzijskom jeziku. Ekrem bey veli, da — izuzam sultana Selima I — ni jedan osmanlijski pjesnik nije mogao ni iz daleka kao Nef'ija na perzijskom pisati, suviše da je Nef'ija taj jezik tako poznavao, da bi mu se divili Fezije, Urfije, Hakanije i mnogi drugi perzijski pjesnici.

Pripovijedaju, da je Nef'ija jednom prilikom pred sultanom Muradom IV. ex abruto izgovorio jednu kasidu od 38 dislihona, koja počinje krasnom kiticom:

*Proljetni je vjetrić pirno, zorom ruže procvjetaše;
Nek i naša srca cvatu, daj napuni, saki, čaše.*

te da mu je sultan usta zlatom napunio.

Ovo smo eto u kratkim potezima prikazali pjesnički rad ovog velikog titana osmanlijskog parnasa, a sada ćemo na kiaju progovoriti koju riječ o njegovu životu.

Nef'ija se rodio u Hasankali u Maloj Aziji okolo 990 godine po hedžri (po prilici 1582. po Is.) i za vladavine sultana Ahmeda I. (1603.—1617.) došao u Carigrad, gdje je brzo svojim izvanrednim talentom i otmenošću stekao simpatije vezira i drugih državnih dostojanstvenika. Kroz kratko vrijeme prokrčio je sebi put u državnu službu, gdje je brzo napravio sjajnu karijeru, postavši komornikom (musahib) sultana Murada IV. i ministrom financija, (šaki evel defterdari.)

Gore smo istaknuli, da je Neflija bio strastven i neumoljiv satirik. U jednoj se tezkiri pripovijeda, da je sultan Murad IV. jednog dana čitao njegovu glasovitu satiru „Strijele sudbine“ (Sihami kaza), te da je nenadno u taj čas grom iz vedra neba puknuo u blizini u neko stablo. Sultan je prestrašeno odbacio od sebe satiru i kad se malko sabrao, napisao je poznati distihon:

*G'jokden nazire indi »Sihami kazasina«,
Nef'i dilile ogradi Hakin belasina«.*

U prevodu te riječi glase:

*/ Nefiji je zbog jezika zlobnog
Božija pravda jak udarac dala —
Njegovoj evo »Strijeli sudbine«
S visokog neba nazira je pala.*

Iza toga je sultan Murad pozvao preda se pjesnika i strogo mu zabranio pjevanje satira; dapače vele, da je pjesnik morao u njegove ruke položiti zakletvu, da će se zauvijek proći te svoje manije. Nef'ija megjutim u jednoj kasidi, koju je tada sultanu posvetio, ovako pjeva:

*Od danas — čvrstom zaklinjem se vjerom —
Ja nikad više nikog grdit ne ću,
Tek da si, care, slobodu mi dao,
Da mogu grdit svoju crnu sreću.*

Nef'ija se nije mogao izliječiti od ove svoje bolesti; on je kasnije prekršio sultanu zadanu riječ i spjevao vrlo oštru satiru proti Bajram paši, pa čim je za to sultan čuo, dao je nalog da se pjesnik zadavi, što je odmah i učinjeno, (god. 1632.)

Kraj svojih slavnih pobjeda nad neprijateljima i velikih osvajalačkih djela sultan Murad IV. mnogo je nevine krvi prolio i mnogo života na pravdi Boga uništio. Povijest bi mu ipak tu nedužnu krv mogla zaboraviti, ali ne će i ne može zaboraviti ubojstvo jednog genijalnog Nef'ije, kao što nije zaboravila i Fatihu oprostila smaknuće

velikog našeg zemljaka, državnika i pjesnika, Mahmut paše Abogovića Hrvata.

Abdul-Halim Memduh beg pobija tvrdnju nekih turskih kroničara kao da je pjesnik zadavljen zbog satire, u kojoj je šibao Bajram pašu. On veli, da je Murad IV. Nef'iju smaknuo za to, što je u njemu nazrijevao velikog takmaca i suparnika, koji je postao vrlo opasan po njegovu slavu i ugled u narodu.

U sultanskoj riznici u Carigradu — veli Šihabudin bey čuva se i danas jedna Nef'ijina slika, po kojoj se vidi, da je pjesnik imao velike brkove, dugu progušanu bradu, simpatično a dostojanstveno lice i žive vatrene oči, pune energije. Prvak modernih osm. pjesnika, Teufik Fikret pak o Nef'iji ovako u jednoj pjesmi, njemu posve čenoj — veli:

*Jedno svjetlo — crno lice, a obrve savinute
Kao dva handžara;
Poput mača oštar pogled, pun ideja i značenja,
Pun živoga žara.*

Govori se, da su Nef'iju poslije smaknuća bacili u Marmarsko more, ali Memduh bey veli, da to ne odgovara istini. Po njemu je pjesnik ukopan u bašti blizu Vis. Porte, gdje mu se i danas vidi zapušten i bez baš-luka grob u jednoj živici.

Prilikom Nef'ijine smrti neko je napisao ovaj chronogram:

„Higjvuruzg'jar Nefiji Efai g'jirdigjar telhk'jami zehrimari šimširi hunbar oldi“, a to u prevodu znači: „Nef'iju zmijske čudi satira i vrijeme učiniše žrtvom zmijskom otrovu krvavog mača“.

Rahmetullahi alejhi!

Studi di Storia Orientale

vol. I. di Leone Caetani, Deputato al Parlamento
(Ulrico Hoepli) 1911.; XV. i 419. str., 8°.

Autor ovoga djela, Leone Caetani, Teanski vojvoda, objelodanjuje od godine 1905. jedno veliko djelo o povjesti Islama pod naslovom Annali dell' Islam, koje, kao što sam u svoje vrijeme rekao u »Budapesti Szemle« (CXXII. svezak, 311. — 314. str.), tvori u toj znanosti novu epohu.

Polazeći on od godine do godine, opširno prikazuje vrela za posmatranje dogadjaja, sravnjiva ih i podvrgava komparativnoj kritici, pokazuje na razilaženje i nesuglasje među njima, razjašnjuje što je razlogom ovom nesuglasju, ustanovljuje pravce predaje, koji se razilaze i za rezultat stavlja u sasvijem novo svjetlo politički razvitak i činjenice Islama. Ovo je djelo silnih dimenzija (do sada je izišlo samo 4 sveska u obliku folija svega 3918 strana, seže do 22. god. hidžre) i važno je ne samo za

povjest Islama, nego uopće može se, što se tiče kritike vrela, nazvati školom historijskog metoda.

Pišući svoju monografiju na strogo stručnjački način i potanko izlagajući činjenice, ukopčaje dogagjaje u glavne struje svjetske povjesti te razjašnjavajući pobude dogagjaja, ujedinjuje strogu ocjenu vrela sa najvišim gledištima. U njegovoj osobi združen je pronicavi kritičar vrela i filozof povjesti.

Osim toga ima univerzalnu povjesnu naobrazbu, a to ga osposobljuje da zagje takogjer na terene, koji su srodni njegovom predmetu. On oživljuje svoja kritična ispitivanja s najzanimljivijim ekskurzijama na polju kulturne povjesti.

Ovom velikom djelu biće samo tako reći pregledni izvadak ona serija, od koje mi sada 1. svezak hoćemo prikazati. Ta će se serija sastojati od 4 sveska, a svrha će bit njima — kao što autor sam kaže — da rezultate ovog velikog djela rezumira i preudesi tako, da ih šira publika može dobiti i razumjeti. Ali taj 1. svezak, premda mu je oblik zahtjevima obrazovane publike namijenjen, ipak daleko natkriljuje tu svrhu. U zadnjem poglavlju (289.—400. str.) bavi se sa postanjem Islama i prvim njegovim širenjem i to zaista tako, da rezumira rezultate velikog djela. No u prijašnjim poglavljima ispituje pret hodne povjesne tekovine Islama sa potpuno novih gledišta na temelju povjesnih prilika semitskoga roda i arapskoga naroda i teži pri tom u prapovijest njihovu prije mnogo hiljada godina.

Nije još niko dosada sveo taj dio povjesti na tako duboke temelje; nije još nijedan historik ispitao postanak Islama tako, da bi ga promatrao kao povjesnu tekovinu, koja daleko seže u prošlost. Smije se reći bez pretjeranja, da se knjiga njegova može smatrati za najradikalniju pojavu ove literature. On ispituje svoju problemu na temelju pozitivnog prirodoslovlja, pa dolazi pri tome do novih iznenadnih rezultata, da im se čitatelj na svakom koraku divi.

Pokret, što ga je Islam u VII. vijeku pobudio za kratko vrijeme dove je do obrazovanja najveće svjetske vlasti (države), što ju povjest poznaje. Caetani dovodi taj pokret u svezu sa najstarijim vjekovima semitskog roda i prikazuje ga kao zadnje zrno u lancu seoba, i obrazovanja država toga roda. Do sada smo za rastumačenje postanka Islama zadovoljavali se time, da smo nastojali, da razumijemo i razjasnimo najbliži milijō (milieu) tog postanka; ispitivali stanje društva Arapa tek prije Muhameda i one prilike, koje su mogle uplvisati na nj (na društvo) iz bližih ili daljih okolnosti. Tek su u zadnje 2 decenije pokušali, da se arapski svijet prije Islama istrigne iz zatvorenosti Arapskog poluotoka i da ga uvrste u povjesne veze velikih azijskih naroda.

Poimence glasoviti assyriolog Hugo Winckler — koji je mnogo djela napisao o orijentalnom svijetu u starom vijeku — poglavito u djelu »Altorientalische Forschungen« (3 sveska 1893. —1900.) prikazao je po asirskim ostacima (spomenici?) one dodirne tačke, po kojima se starovječna

Arapska uvrsti u povjesnu tekovinu azijskih naroda. Dokazao je, da u klinovitim pismima nalazeća se Magan, Milukhkha; Muspri i druga narodna i pokrajinska imena naznačuju pojedine dijelove Arapske, s kojima je velika babilonsko-asirska država bila u političkoj i gospodarstvenoj vezi. Ova otkrića učinila su kraj mnijenju, koje je do onda vladalo, kao da bi Arapska u svojoj pustinjskoj zatvorenosti bila svjetskom prometu nepristupačan teren, kod kojeg su se veliki osvajački pokušaji (Aleksander Veliki; Aelius Gallus) vazda zaustavili. — Ta su otkrića modifikovala gledišta, s kojih promatramo prilike Arabije u starom vijeku.

Učenje Wincklerovo radikalno je promijenilo tumačenje geografske nomenklature (Musri je prestao biti imenom Egipta, te je postao identičan sa Midianom u bibliji; Assur bi prenesen na obale Mrtvog mora) i njemu su se mnogi priključili u školi assyriologije. Tako je na priliku Hommel razvijao i primijenio u mnogome teoriju Wincklerovu. (Aufsätze u. Ablundbungen. Grundris der Geographie u. Geschichte des alten Orients. 3. izdanje Minchen 1909.).

Dapače našli su se učenjaci, koji su ga popularizirali. Tako na primjer Weber Oton (u više manjih djela a poglavito u »Arabien und der Islam« [»Der alte Orient« 2. ser. III. god. tečaj, 1. svezak] Leipzig, 1904.), i Grimme Hubert u životopisu Muhameda, koji je izišao u zbirci namijenjenoj za obrazovanu publiku (Die Weltgeschichtliche Bedeutung Arabiens. Muhamed [Weltgeschichte in Charakterbildern. München, 1904.] opisaše predhodne događjaje po kombinacijama Winckler-Hommela. Ove teorije kao uopće novotarije, nijesu se obazirale na staru školu. One su često pretjerane i pune neobuzdanog optimizma, zaključci im očigledno nevjerojatni, dapače i nemogući. Radi toga su pristaše stare škole vrlo oprezni, što se tiče hipoteza te asiriološke škole, koja postoje u svojim tvrdnjama sve neumjerenija.

Caetani ne pripada onima, koji a liimine odbiju rezultate nove škole. Dapače on neke tačke, kojima se sa gledišta historijske i filološke kritike ne može prigovarati, uvrsti u jedan univervalni sistem. Te su tačke u njega samo pojedina zrna u konstruiranju predhistorijske povjesti semijskog roda, jerbo Caetani u pretresanju svoje probleme ide do najdubljih temelja.

Polazište mu je prijeporno pitanje pradomovine Semita. Znamo, da su u tom pitanju bila tri mnienja. Po nekojim polazila je njihova seoba u predhistorijsko doba iz Mezopotamije, po drugima iz Afrike (sa Etiopskih alpi) treći opet tvrde, da je Semitima prije, nego što su se razišli, bila Arapska visoravan zajedničkom pradomovinom (Nedžd); odavle polazeći su se pojedine grupe naselile po raznim zemljama Azije. Živuci te grupe po raznim zemljama razvile su se kao samostalni narodni individuji i formirala su se kod njih srodna narječja: aramejski jezik, kanaanski jezik, abesinijska, južno semitska narječja u Africi.

Zastupnici tih suprotnih tvrdnja podupiraju svoje stanovišta filološkim razlozima, što su ih dobili uporegje, njem dotičnih jezika. (Vidi-o tome moju raspravu: »A semi faj Oshazajarol es vandorlasarol", Nyelotudományi Közlémények 1875. god., XII. sv., 285.—340. strane).

Caetani u tom prijepornom pitanju prihvaća ono mnijenje, koje traži pradomovinu Semita u Arabiji. Čini on to ne samo na filološkoj osnovi; njegovi zaključci počivaju više na geološkoj bazi. Po istraživanjima Geikie-a, Croll-a i drugih prirodoslovaca o glaciaciji zaključuje on, da su u to ledeno doba bile u Arabiji take prirodne prilike, da su tamo mogli ljudi živjeti u velikim i gustim masama, dok su u Mezopotamiji u isto vrijeme potpuno manjkali taki uvjeti. Dokazuje nadalje, da je poslije nastalo baš protivno stanje. Krajevi srednje i istočne Arabije osušili su se postepeno (inaridimento). Gdje su u prastaro doba guste šume pokrivala rijekama ispresijecanu površinu, a klimu ublažile i oplodile isdašne kiše, tamo se tlo polako isušilo (Moramo pomisliti proces od više hiljada godina). Sa florom pretvori se i fauna. Sve u većoj mjeri nestajali su uvjeti za udoban život. Glad i oskudica prisiliše mase na iselenje.

Take prirodne promjene prinugjivahu ljude već u prastarim, predhistorijskim vremenima, da se iseše iz pradomovine u tugjinu. To vrijedi dakako ne samo za Arabiju, nego za sve ove krajeve, koji su se radi istih prirodnih promjena postepeno osušili.

Po tome tumači Gaetani pojavu, da na krajevima gdje je kultura isčeznula prije više hiljada godina, a stanovništvo na neznatan broj opadalo, nekoć — kako to iskopine dokazuju — evala je visoka kultura. Pozivlje se Caetani glede toga na rezultate istraživanja Blut-a u južnoj Africi, Stein Aurela (za koga inače misli, na 85. str. da je „anglo-indijan“) i Sven Hedin-a u srednjoj Aziji. Da su ti — od spomenutih učenjaka ispitani — krajevi potpuno propali i sada jedva naseljeni, tomu se može samo jedan uzrok naći, i to onaj, što ga je geološka ekspedicija »Carnegie-Institution« iz Washingtona u Turkestanu ustanovila (Pumpellv, Exploration in Turkestan 1905.): U davnoj prošlosti plodni i cvatući, gusto naseljeni krajevi, polako su (osušili se ssicceamento dell' Asia Centrale). Inače isto vrijedi i za Saharu, gdje je danas pjeskovita pustara, a prije je bila cvatuća kultura (61. strana).¹⁾

Nastaviće se.

Munevvera B.:

U predveče tiho.

U predveče tiho evo sjedim sama
Pod bijelom ružom usred gjulistana.

Oko mene trava i mirisno cvijeće,
Povjetarac blagi na krilu se kreće.

U obližnjem lugu glas se divni čuje:
Savujeve pjesme to kroz vazduh bruje.

I ta divna pjesma podsjeća me sada
Na doba, kad s dragim ašikovah mlada.

Tu pod bjelom ružom s njim sam ljubav snila
I tada sam sretna — ko u raj — bila.

A sad lijem suze od tuge i jada,
Odbjegla je mene i sreća i nada.

Ovako ću tužna vječno suze liti:
Da l' će ovaj dilber sugjenik mi biti ?

Omer K.:

Na raskršću.

(Posvećeno jednom prijatelju.)

Vraćao sam se iz tugjine.

Zabavljen mislima i pustom željom za rođenim domom, pribih se u jedan kut kupeja i nisam s nikim od saputnika govorio. Valjda je na svakoj stanici pridolazilo i odlazilo mnogo putnika, jer sam tek opažao nova lica i novu okolicu. Na slijedećoj stanici rekoše, da ćemo opet čekati oko dva sata na vlak i ta me je vijest upravo porazila, jer mi se je činilo, da smo i onako previše polako putovali, pošto smo dva tri puta na nekakovim stanicama još po toliko vremena čekali.

Tugjina. Ona neumoljivo steže. Vuče te sebi, kao magnet sitne komadiće željeza, koji sakupljaju oko sebe i druge čestice od iste materije, a otkidaju se poteško i slobodne su od te sile tek onda, kada se uklone iz njezinog polja.

Ja sam prije doprnuo ovamo i čini mi se, nisam nigdje čekao na stanicama, a sada se teškom mukom otkidam. Razmišljajući tako pogjoh sakupljati svoje stvari i pripravljati se da izagjem. Kad prispjesmo, spustih svoju prtljagu na kolodvorski peron, neznadavši kako bi utukao ovo dosadno čekanje.

Pogledam oko sebe i opazih mnogo stranog svijeta, komešanja, drndanja kola, žena, hamala, guranja, dreke, vreve, meteža, žurbe, uopće svega, što se može vidjeti na jednoj velegradskoj stanici, s koje se razilaze pruge na sve krajeve svijeta. Da se uklonim s puta odem u

¹⁾ Ova je ocjena, što je mi u prijevodu donosimo, izišla u časopisu „Történeti Szemle" (1912., I. god., 1. sv.) u Budimpešti, a napisao ju je Goldziher Ignác.

restauraciju i pokušam, da nešto založim. Iza toga uzmem nekakove novine, pa ne dovršivši, izagjoh opet na peron, da vidim vlak, koji je upravo bio prispio iz moje domovine. Koliko sam ovaj čas osjetio, da ljubim svoj dom, svoje rodno mjesto, kuću, davna prijatelja, susjeda i čitavo gragjanstvo jedne stare varoši, ukratko sve u čemu sam niko. Sve sam ljubio, sve mi je bilo milo i slatko. Doduše rod mi je izumro i nikoga nemam. Otac mi je umro u rano moje doba, a s njim sam sve i pokopao. Ono što je ostalo i ne mari za me. Prenesoh se u prošlost i misleći ovako o sebi, osjetim, da me nečija ruka čvrsto steže za desnu mišicu.

Okrenuh se i ne mogoh se snaći u prvi mah, samo što kliknuli:

— Šta...? Mustafa...? Kuda.. ?

U tugjinu, brate, odgovori mi on, koji mi je bio najbolji prijatelj i s kojim sam nekad rame uz rame u školi sjedio.

Sada se tek snagjoh, zagrlim i poijubim nježno prijatelja, ne pustivši ga iz zagrljaja.

— Idem, da još ovu godinu svršim, nastavi on.

— Pa zar opet, da se za toliko ne vidimo?

— Hm, možda i više prijatelju...

— Kako?

Nedočekavši odgovora, priupitam ga:

— A kako je tamo...? Šta si radio?

— Sve po starome kô u nas. Može slobodno usitati iz groba i moj i tvoj djed, pa će isto zateći, što su i ostavili, samo s razlikom, što je mnogo stranaca, koji se megju nama živo vrte.

S nerazumijevanjem pogledam u njega i ne odgovorim ništa.

On nastavi:

— Ja sam prije dva mjeseca otišao na Istok i primio tugje državljanstvo. Sada dolazim od kuće, gdje sam obavio još neke poslove i putujem na studije, a poslije ću ostati tamo u inozemstvu, uzdahne Mustafa i učuta.

— A za što si to učinio, bolan?

— Zašto? Otjerao me svijet, brate, i njegovo nerazumijevanje, neshvatanje, strančarstvo, glupe konvencije onalnosti; onda osim toga mi dolje ne živimo nego životarimo. Ne tražimo mnogo, a imamo još manje i padamo jedan po jedan ko trulo voće sa stabla... Pojedinac ako se i po digne, propada cjelina —

— Treba odgoja i naobrazbe, javnih radenika i...

— U nas se, on nastavi ne dočekavši, da ja svršim, stara generacija pomlaguje. Zastarjelo shvatanje hvata korijen u našem podmlatku... Nas preziru, jer je sve grijeh, što zahtijeva vrijeme, pa tako i u masi svi pokušaji ne donošaju nikakav plod...

Gragjanstvo je kod nas najbolje tlo za neslogu i zavist, strančarstvo i demagogiju...

Konji se ili recimo volovi tove na teret svoje okoliše, jer nam ne valjaju bolje društvene klase, — — te i moj brat...

— Ali zbilja, kako je on, jedva dočekam, da prekinem to njegovo tragično razglabanje našega socialnog života. — Je li svršio teologiju ?

— Samo upisao semestar, a ni otišo nije. On sada potpuno vegetira, kao na primjer kruške ili paprike po njegovu bostanu, sarkastično se nasmiješi i učuta.

— Ma svi smo mi takovi, na koncu pridometne, naglasivši svaku riječ i počeo se spremati, da ugje u vlak koji je već pripravan čekao.

Pomognem mu i stanem pred prozorom, da se njime oprostim, a kad izagje, upitam ga:

— Jesi li se sastajao s Džidžom Hat...

— Umrla je sirotica. Razbolila se od upale pluća, a njezini je kod kuće liječili biljem, pa na koncu podlegla. —

— A ti?

Sad sam izgubio i ono što sam još jedinu volio i idem u tugjinu, da živim, gdje bilo, kad već moram živjeti, a ljudi su me iz doma otjerali —

— Svi mi moramo svojoj domovini ostati vjerni i u najgorčijim časovima života...

— Okani se fraza i otrcanih teorija, prekine me srdito. Ja ljubim, brate, domovinu svoju, njezina brda, njezin kamen i goli njezin krš, ja želim umrijeti na njezinu krilu, ali ne megju njezinim sinovima. —

— Ja te ne razumijem. —

— Razumjeti ćeš. Vidjećemo se poslije, kad se i ti vratiš...

— Od kuda?

— Iz domovine...

Zašutjesmo obadvojica. Ja sam se ljutio, što ja toga svoga prijatelja ne poznajem, što ga ne mogu da shvatim i razumijem ...

— Vlak polazi, brate, prenu me on.

Stiskoh mu desnicu i zaplačem za prijatdiem. On još nekoliko puta mahnu rupcem, pa ga nesta u dimu i gustoj jesenskoj magli...

Ostao sam još dugo na istom mjestu, a da ništa nisam mislio, samo što čun odmjeren glas konduktera: Zagrâb! Boszna Brod!

Ja se vratim Mahinalno uzmem svoju prtljagu i ugjem u kupe.

Poslije susretnem njegova brata i rečem:

— Selam ti je Mustafa.

— Tamam, odmahne mi rukom, pa nastavi svoj put.

Ja sam pogledao za njim i opazio sam, da se je vrlo udebljao...

Ruhsar Nuvare hanuma:

Revolucija.

(S turskog: Sair.)

Tolstojevoj otadžbini.

Niski ljudski egoizam i izdajničko koristoljublje — to vam je ona silna crna para, što se u slici dima izvija iz tvorničkih tornjeva, pa groznim licemjernim intrigama cijeli život pretvara u veliku zagušljivu tutnjavu..

I dok ta blažena i prokleta para, koju je znanost otkrila, titanskom snagom pokreće strojeve i svoju suve renu vlast svaki dan povećava, rasplamsavajući sve žešće strašnim plamenom sebičnosti oganj koristoljublja i lako mosti, koji — buneći se — kipi u ljudskim dušama, dotle se cijeli rod Adamov pati i prži na lomači opačina i zala.

O vječna groznico čovječanstva! O „mračna vatro tiranije! Ugasi se već jednom, za uvijek se ugasi!

Zar ti nije dosta hramova, što si ih do sad popalila, kulturnih krajeva, što si ih porušila i razvalina koje si za sobom ostavila?...

O fanatična i tvrdoglava buko, koja zaglušuje vrlinu, istinu, ljubav i ljudski mir! O veličanstvena, ali i mizerna tutnjavo!

Zar ti nije dosta dosadanjih intriga, spletki, manevara i lažnih obećanja, što si ih u svom bučnom vrtlogu u svijet bacila!?...

Bože moj!.. Jadna ti i nepravедna protuslovlja, koje u prah obara visoke ideale poletnih i iskrenih duša!... U strojevima, što se vrte, čuješ gvozdenu muziku silništva, u kojoj jeca materijalna kultura i opora ognjena pjesma grube lažne prosvjete. U tutnjavi pak osjeća se zvjerska tmina bitka i sušičavo divljaštvo, u kojem kašlje niskost moralna.

Da se ova bolesna i zvjerska tmina odagna; da se ova mračna tiranska vatra uguši, trebalo bi od baklji, koje se bune proti svjema ovim sebičnim tradicijama i običajima, stvoriti jednu veliku svijetlu vojsku — vojsku sunca, vojsku humanosti.

Na žalost, dvadeseto stoljeće — i ako mu je naj svetija i najprirodnija dužnost, da tu vojsku organizuje da njenim spasonosnim trakama otjera sa sebe olovni mrak grube sile i nepravde — još u svom početku evo nastoji, da održi na životu tamni i zvjerski duh Nerona — tog mrskog tirana i krvoloka .

Ah, da li je ovaj moderni vijek prihvatio od svog prešasnika savjet, da šutke odobrava sve ove nove torture, lomače i inkvizicije? Da li je ovo moderno doba takove zločinačke upite slušalo od najvećeg sina Sjevernog carstva, od besmrtnog Tolstoja?!...

Ne vjerujem. Onda prokletstvo i rat svjema dušmanima čovječnosti, pravde, ljubavi i mira! Rat i prokletstvo

svjema, koji grozna zvjerstva čine pod maskom čarobne lažne civilizacije i onima, koji ta zvjerstva potiču i podupiru.

Revolucijo! O pozitivna; zakonita i puna svjetlosti revolucijo! Ti si neizmjereno velika, uzvišena, i sveta. Ja te obožavam i klanjm ti se čak i onda, kad krv rijekom prolivaš, kad živote kao snopove kosiš. Revolucijo, ti si sveta i uzvišena!

NARODNE UMOTVORINE.

Mujini dvori.

Poštaše sarajevski dilberi
Na Istočnik, na Bendbašu na vodu;
Gledale ih Sarajevke djevojke:
Sve djevojke u bijelu čemberu,
Samo jedna u crvenu džamfezu.
Sve djevojke sa jaglucim mahahu,
Muju draga al-vezenom čatkijom.
Mujo dragoj po porukam poruči:
— „Moja draga, moja slatka sladijo,
Što me mašeš al-yezenom čatkijom?!
Dobro stani desnom nogom na zemlju,
Kako ćeš mi po mom dvoru hoditi,
Kako li ćeš mojoj majci goditi, -
Moje seke hitrom vezu učiti?"
Draga dragom po porukam poruči:
— „Nisu tolki tvoji dvori, saraji,
Da ne mogu po njim mlada hoditi;
Nije taka tvoja majka gospoja,
Da ne mogu tvoju majku dvoriti;
Nisu tolke tvoje seke vezilje,
Da ih ne ću hitrom vezu učiti". -
Opet Mujo svojoj dragoj poruči:
— „Koliki su moji dvori Saraji,
Po tri paše uporedo ulaze;
Kolika je moja majka gospoja,
Bosom nogom na šilteta ne staje, —
Već oblaci a od zlata papuče;
Kolike su moje seke vezilje,
Za dan caru abahiju ¹⁾ navezu.

Pribilježila : Zumreta Azapagić.

¹⁾ Pokrivač za konja, obično po kadifi zlatom izvezen

Visoko odlikovanje našeg novog reis-ul-uleme.

Ovih je dana visoki carigradski mešihat podijelio menšuru (autorizaciju) našem novo izabranom i od Njegova Veličanstva našeg premilostivog cara i kralja potvrgjenom reis-el-ulemi, presvijetlom gospodinu Hadži Mehmed Džemaluddin ef. Čauševiću. U isto je vrijeme Njegovo Veličanstvo osmanlijski vladar i halifa sviju muslimana, odlikovao našeg reisa jednim od najvećih odlikovanja za ulemu: haremejni muhteremejn pajom. To je treći stepen ilmijanske časti iza šejhul-islama, a današnji nosioci su mu samo muftije od Meke, Medine, Misira, Edrene, Izmira, i eto sada naš reis el-ulema.

Vijest o mešihatskoj menšuri i ovom halifinom odlikovanju našeg najvećeg dostojanstvenika, izazvala je najveće veselje i radost u svim slojevima bosansko-hercegovačkog islamskog milleta, a naročito među našom ilmijom i među većinom naše inteligencije, koja je u Džemaluddin ef. vazda gledala jednog jedinog našeg alima dostojna i sposobna, da bude na kormilu našeg vjerskog života.

Istina, bilo je nekoliko ljudi visokog položaja, kojima nije po ćejfu bio izbor Hadži Džemaluddin ef. za reis-el-ulemu; ne znamo, s ko-

jih razloga. Ali da je ovaj naš alim dostojan ovog visokog mjesta, najbolje svjedoči njegovo odlikovanje od strane halife sviju muslimana. Ono dokazuje, da je naš novi reis-el-ulema poznat i priznat kao dobar islamski učenjak i u samom centru Islamijeta, gdje se nalazi najveća naša ulema.

Mi smo uvijek visoko cijenili spremu i volju našeg dragog H. Džemaluddin ef., znajući, da koristi svom zapuštenom milletu, i vazda smo željeli, da dogje na stolicu našeg vrhovnog vjerskog poglavice u Herceg-Bosni, vjerujući, da je on jedini alim, koji je dostojan toga visokog zvanja.

Jest, mi čvrsto vjerujemo, da će Džemaluddin ef. znati i htjeti svoju tešku dužnost vršiti sto put bolje i savjesnije, nego njegovi predšasnici; vjerujemo, da će on željeznom metlom očistiti sve ono, što su njegovi pret hodnici u rijasetu ostavili.

U to mu ime želimo Božiji blagoslov i pomoć pejgamberova ruhanijeta, kličući:

Živio naš novi reis-el-ulema 1

Živio Hadži Mehmed Džemaluddin efendija Čaušević!

Iz islamskog svijeta.

Nova islamska godina i Ibni Haldun. Nastupio je blaženi mjesec Muharremul-Haram. Neka je blagosloven za sve nas muslimane! Zadnjim danom Zil-Hidžeta svršila se je hidžretska 1331., a danas nastala 1332. godina.

I ako je razmak izmeđju prošle i novo nastale godine vrlo neznatan, da se sastoji samo iz pojave mlagja-mjeseca, ipak nijedan musliman ne može ostati hladan i ndiferentan prama stupanju u novu hidžretsku godinu.

Mi ne možemo vidjeti ona ljeta, što će doći, niti ih možemo znati; ali nam srca ispunja nada, da će ona biti blagotvorna i sretna po islamsku zajednicu.

Prošlost je poznata. Njene smo boli pretrpjeli, a i radosti uživali. I kao što naša nada hrli prama lijepoj budućnosti, tako i naša misao roni u more naše prošlosti, želeći nas uputiti, kako ćemo pripremiti buduće armade naše sreće i blagostanja.

Jest, u ovom slučaju naša misao, koja je brža od ptice i elektrike, hrli izravno hidžretu — preselenju — našeg velikog pejgambera iz Meke u Medinu.

Prva godina hidžreta! Misao, koja prelijeće s godine, na godinu; misao, koja sve ispituje, mora se zadržati na godini 732.

Otkriće nam je Amerike i Australije sasvim nepoznato u to vrijeme. Europa je siromašna na svim područjima života društvenog i ogreznuta u silnom neznanju, slijepo vjerujući u sve bajke i legende, u sve, što su im lažne gatarice i duvne bajale i gatale i povlagujući satanskom ironijom sve mu, stoje vršila službena i pravedna inkvizicija, paleći na lomačama naivne ljude. Tada se govorilo i a praksi provodilo mišljenje, da su znanosti za- branjene i da žene nemaju duše.

Eto tada se utemeljuje Osmansko carstvo, koje je sedam stotina godina vršilo i kulturno-socijalnu i ponosnu političku misiju, a koje je u zadnje doba počelo padati i nazadovati.

Eto od ovog dana je proteklo upravo 600 godina, a tada se je, naime na 1. muharema 732. godine po hidžretu rodilo u Tunisu jedno arapsko dijete. Njegovim rođenjem na svijet je došla pozitivna filozofija, filozofija povijesti i mjerilo znanosti. Da, u ovom se je djetetu inkarnirao jedan duh, koji dobro zna razlikovati bijelo od crna, laž od istine i pravu vjeru od primjesa, natruhe i predrasuda.

Čovjek, koji se je rodio 732. godine, jest najveći Arap, najveći musliman, najveći čovjek.

Ne samo islamski svijet, nego je i cijelo ljudstvo dužno, da se pokloni ovom djetetu arapskom, a naročito Evropi, jer svijetle misli ovog djeteta više su rasvijetlile Zapad, nego li Istok. Ovo islamsko dijete bijaše istinski voga Vóltaire-a, Montesquea, Darvina i drugih dubokih mislioca Zapada.

U islamskom svijetu — čini se — da je ovo dijete zaboravljeno, a to ne dolikuje nikako kulturi Islama. Evropljani osjećaju dužnost, da iz zahvalnosti za djela ovog dječka, podignu mu spomenike, koji će ga ovjekovječiti. A ko je ovaj dječkec?

Ibni Haldun, Bog ga blagoslovio!

Ne će biti s gorega, ako ovom prilikom ovdje iznesemo u kratko život ovog velikog muslimana, koji je među kršćanima više poznat, nego među nama, sljedbenicima Islama. Abdurahman Velijuddin, sin Muhamedov, inače poznat pod imenom Ibni Haldun, rodio se je u Tunisu godine 732. po hidžretu, gdje njegov djed Muhamed bin Hasan bijaše doselio iz Seville u Španjolskoj.

Ibni Haldun je još za mladih dana pred poznatim arapskim učenjacima u Tunisu izučio sve savremene znanosti, te je 754. godine po hidžretu u svojoj dvadesetoj godini stupio u službu tuniškog vladara, Ebu Ishaka. Kroz kratko vrijeme njegov se učenjački glas pronio na sve strane islamskog svijeta, te ga je na svoj dvor pozvao maročki sultan, gdje je mnogo godina ostao, a na posljetku se preselio u Andaluziju.

Godine 765. Ibni Halduna je andaluzijski sultan opunomoćio, da kao njegov poslanik ugovara mir s kraljem od Kastilije. Kralj se je divio učenosti i vrlinama velikog Ibni Halduna; od njega se nije htio rastajati, te ga je zamolio, da u njegovoj službi ostane. Ali Ibni Haldun tu molbu nije htio uvažiti, nego se ispričao i opet se povratio na dvor svog suverena, andaluzijskog sultana Ebu Selima.

Iza toga je služio kod u ono vrijeme poznatih bedžanskih i tilmistanskih vladara, a na koncu se povukao s političkog polja i nastanio u gradu »Tvrjava islamske djece« (Kal'atu evladil-islami), gdje je počeo pisati svoju cijelom svijetu poznatu historiju.

Od te se je historije sačuvao samo njen predgovor Početkom hidžretske 784. godine počinje pravi znanstveni rad Ibni Haldunov. Tih je godina on došao u Aleksandriju a za tim u Kairo, gdje je slušateljima ezherskog sveučilišta predavao savremene znanosti. Tada je na se privukao pažnju misirskog sultana, te je godine 786. imenovan vrhovnim sucem Egipta. (Kadijul-kudat). Na tom visokom mjestu ostao je tri godine, a 789. godine otišao je u Meku, da dužnosti hadža obavi.

Poslije hadža, kad se je poznati tatarski vladar Timur 803. godine pojavio, Ibni Haldun je otišao u Damask (Šam), te je pao u ruke ovog silnog osvajača, koji je zadržan bio njegovom učenošću i vrlinama:

Tu je neko vrijeme kao odličan gost bio čašćen i obasipan dobročinstvima od Timura.

Ovaj ga je vladar pozivao u svoju službu kao ministra, ali se on nije htio odazvati tom pozivu, te se je povratio u Aleksandriju, sa namjerom, da u privatnom životu i samoći dovrši svoju započetu veliku historiju.

Zadnje godine svog života Ibni Haldun je proveo kao profesor Ezhera i kao vrhovni sudac Misira, a u vječnost se je preselio 26. dan ramazana 808. po hidžretu. Njegovo blagosloveno tijelo pokopano je u Sofijskom groblju u Kairu u blizini »Babun-nasra«.

Ovaj veliki učenjak napisao je mnogo znanstvenih djela i pjesama, a najpoznatije mu je djelo »Predgovor« povjesti pod naslovom »Unvanul-besar«. Dva sveska ovog predgovora na turski je preveo glasoviti učenjak islamski i šejhul-Islam, Piri Zade Muhamed Sahib bej, a treći svezak opet poznati dvorski arhivar i turski državnik Dževdet paša. Sva tri su sveska tiskana u štampariji Mehmed Lebibovoj u Carigradu godine 1277. po hidžretu.

To je jedino Ibni Haldunovo djelo, koje se je do danas sačuvalo, a sadržaje opširni komentar svijetu znanosti onog vremena.

Ibni Haldun je prvi čovjek, koji je počeo historiju kritički i pragmatički pisati, razlučujući strogo laž od istine i bajke od činjenica.

On sam u svom »Predgovoru« to priznaje i veli, da se ponosi, što je historiografiji dao stalan i objektivni princip. Ibni Haldun je ispravio mnoge islamske i grčke povjesti, koje su prije njega napisane bez rasugivanja i kritičkog rasčinjanja, te je tako postao u očima civilizovanog svijeta kao voga i uzor evropskih historičara.

O kojoj god je znanosti i umjetnosti pisao, on ju je jasno i razumljivo definisao; mnoge je hipoteze starih učenjaka strogo ispitao i mnoge istine otkrio, te današnjoj evropskoj kulturi ostavio mnogi dragocjeni materijal, da se razvije i usavrši.

Ibni Haldun je učenjak, s kojim se diči ne samo Islam, nego cijeli kulturni svijet; ali ga za vrijeme njegovo nijesu znali kako treba cijeniti i poštovati. On sam u svom »Predgovoru« sa žalošću konstatuje, da u njegovo doba luč islamske civilizacije u Andaluziji dogorjevala je, te da su znanosti i nauke samo djelomično svijetlile još; jedino u Misiru.

Mi smo svojom dužnošću smatrali, da se prilikom muslimanske nove godine sjetimo velikog Ibni Halduna, koji se je poput svijetle zvijezde sjajio u ono doba, kad je Islam počeo nazadovati i opadati na svim područjima kulturno-društvenog života

Slava velikom muslimanu, besmrtnom Ibni Haldunu!

Panislamista.

Nasilno pokrštavanje muslimana. Turski list; »Ikbal«, koji u Bakou na Kavkazu izlazi, donio je prije nekoliko vremena jedan dopis, u kojem se govori o nasilnom pokrštavanju ruskih muslimana u sahumskoj guberniji. Tu se veli, da su pravoslavni misioneri na silu zaveli dvadeset i četiri muslimanska sela u popis rusko-ortodokskog življa. Muslimani se žestoko protive ovom, nasilnim pokrštavanju, ali im se misioneri prijete, da ne će ni pedalj zemlje državne dobiti, ako ne postanu kršćani. ; Ovi fanatični vlaški popovi nijesu dali na prošli kurban bajram, da muslimani iz okolice Sahuma bajram-namaz klanjaju, a osim toga su prisilili nekoje imame, da potpišu očitovanje, kako ne će više u džematu s narodom klanjati, niti pri ukopu mrtvaca javno dženaze obavljati.. Stanje je tamošnjih muslimana veoma nesnosno, pa su se : pritužili kod muftije i generalnog guvernera, nu teško da oče im lakše biti, jer ovo misienersko društvo stoji pod vodstvom poznatog episkopa kneza Uhtomskog, koji u

vrlo uskim prijateljskim vezama stoji s ruskom vladom, pa i sa samim carem. Nikolajem. Ovaj knez u popovskoj mantiji bio je prije mitropolit u Kazanu, gdje je bio razvio najvišu djelatnost oko prisilnog pokrštavanja tamošnjih muslimana, pa kad nije tamo uspio, onda je na sopstvenu molbu premješten u Sohum, gdje eto opet stari svoj fanatički zanat tjera.

Lanetullahi alejhi!

Panislamista.

Ribolov u Kaspijskom jezeru. Do sada je čuveni islamski rodoljub u Baku-u H. Zejnul Abidin Tegijef uzimao u zakup mnoga ribolovišta u Kaspijskom jezeru, koje se smatra kao najbogatija voda za lovljenje ribe. On je državi plaćao svake godine za ribolov 450.000 rubalja, a sada je u zakup uzeo i ostala ribolovišta Kaspijskog jezera, koje su zakupljivala Braća Vavabojof — Rusi. Na ovaj je način najbogatije ribolovište na svijetu u duljini od 150 km. prešlo u ruke jednog muslimana. Ragjali nam se ovaki muslimani!

Dobrotvorna pripomoć. Inžinir Alibegov darovao je ovih dana 10.000 rubalja muslimanskoj dječijoj bolnici u Bakou. Muslimani, koji služe kao časnici u ruskoj vojsci, osnovali su među sobom jedan odbor za skupljanje dobrovoljnih priloga u svrhu gradnje jedne džamije u kupalištu Kiladovski na Kavkazu. Multimilioner iz Bakua, poznati dobrotvor H. Zejnul-Abidin Togijef darovao je u to ime 15.000 rubalja, a Ali beg Šurbekirof i Ismail beg Bikjer po 1000 rubalja.

Književnost.

„Mali tursko-bosanski riječnik“. Sastavio ga je i štampao u Monastiru Ahmed Kulender. Cijena 2 krune. Dobiva se kod Prve muslimanske nakladne knjižare i štamparije (Muhamed Bekir Kalajdžića) u Mostaru.

Ovaj, po naslovu »mali riječnik«, sadržaje preko 6000 riječi turskih i onih, koje se često u turskom književnom jeziku upotrebljuju. Pisac, ma da je dugo boravio u Turskoj, poznaje dosta dobro naš jezik t. j. dosta lijepo prevodi, zbog čega se ovaj Riječnik najtoplije preporučuje, tim više, što do sada ne imadosmo ništa valjano na ovom polju.

Borba polumjeseca i krsta. Mi smo u jednom od prošlih brojeva donijeli recenziju naslovne knjige, koju je na engleskom jeziku napisao poznati učenjak i profesor Cambridgeoskog univerziteta Halil Halid beg. To lijepo i znanstveno djelo preveo je na naš jezik M. Č. Čatić i ono će ovih dana izići iz tiska kao prva redovita knjiga »Muslimanske biblioteke«.

Kakova je ova knjiga najbolje svjedoči ime samog pisca i sujeta, o kojem se u njoj govori. Ako još napomenemo, da je ona prevedena na turski, ordujski, arapski, ruski i francuski, onda tek njena vrijednost postaje jasna naročito za nas muslimane.

Mi ljubiteljima islamskog napretka i prosvjete najtoplije preporučujemo ovu knjigu, jer smo uvjereni, da će u njoj naći najljepše duševne hrane i upute u odnošaje Islama prema kršćanskim narodim i njihovoj neopravdanoj ekspanziji proti muslimanskih zemalja. Knjiga stoji •K 3, a može se dobiti kod »Prve muslimanske nakladne

knjižare i štamparije* (Muhamed Bekir Kalajdžić) u Mostaru i kod našeg povjerenika i glavnog suradnika, Šemsuddin ef. Sarajlića u Sarajevu.

Kulturne bilješke.

Klub muslimana akademičara iz B. i H. u Beču. Pišu nam iz Beča, da je prošlog mjeseca opstojanje ovog muslimanskog akademskog društva odobrenjem pravila dobilo zakonito priznanje i svoj rad otpočelo. U to je ime obdržavana prva glavna skupština na 15. novembra o. god., na kojoj je izabran upravni i nadzorni odbor, kako slijedi:

Predsjednik: Afan D i z d a r e vi ć, cand. iuris.

Podpredsj.: Muharem beg Dubravić, cand. med.

Blagajnik: Derviš O m e r o vi ć, cand. iuris.

Tajnik: Hasib Imamović, sluš. učit. akad.

Revizori: Haki beg Džinić, cand. ing. i Sulejman beg Aganović, stud. iuris.

Mi držimo, da će ovo naše akademsko društvo znati i htjeti koristiti svom milletu, kojeg je do sada nacionalni antagonizam naše mladosti cijepao i u nekoliko oprečnih struja dijelio.

Bil-hair!

S uredničkog stola. Ovaj je broj »Bisera« morao ovoliko zakasnuti zbog nepredvidivih tehničkih zapreka, koje su nastale u štampariji; ali će redakcija nastojati, da ovu mahanu ispravi, tako da će zakašnjeni brojevi po mogućnosti na vrijeme izaći.

*

U ovom smo broju morali izostaviti zbog nagomilanaog gradiva četiri tekuće radnje i to: „Muslimanska žena“, „Tarik“ „Teiste i ateiste“, „Pod drugim suncem“ i recenziju Hotičeve brošure „Zašto islamski narodi ne napreduju“.

Molimo štovane čitaoce, da nam za to oprostite, a mi ćemo gornje radnje počam od narednog broja početi dalje iznositi.

Razno.

Penzija književnicima. — U Švedskoj i Norveškoj vlada posvećuje osobitu pažnju na razvoj lijepe književnosti. U tu svrhu daju se plaće znamenitijim književnicima u tim državama, da se mogu što bezbrižnije predati svojim studijama. Pa pored ostalih književnika, koji uživaju velike plaće od države, vlada predlaže od zgrade do zgrade zemalj. parlamentu, da se odredi i penzija pojedinim kulturnim radenicima. — A da kod nas kad god bijaše i najnužnije potpore, ne bi Polić Kamov tragično svršavao u tuggjini, Matoš gladovao u Beogradu, Parizu i Ženevi, Kranjčević bijedno propadao, a Ujević, Kovačić i mnogi drugi daroviti književnici potucali se od nemila do nedraga kao najzapušteniji tipovi Gorkijevi.